

УДК 347.2 (430)

*Кісанов Д. О.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ ТА ОБ'ЄКТИ РЕЧОВОГО ПРАВА ЗГІДНО НІМЕЦЬКОГО ЦИВІЛЬНОГО УЛОЖЕННЯ

Дана стаття висвітлює основні поняття та принципи речового права, які містяться в Німецькому цивільному Уложенні. Підкреслює важливість німецької правової системи для зарубіжних країн та України при формуванні власного законодавства.

***Ключові слова:** Німецьке цивільне Уложення, речові права, речове право, поняття, принципи, об'єкти, рецепція, принцип публічності, принцип абсолютності, принцип спеціальності, принцип абстрактності, принцип обов'язковості.*

Історично склалося так, щов процесі зародження та розвитку законодавства багатьох держав, законодавці приділяли велику частину уваги розвинутій правовій системі стародавнього Риму. В сучасності, велика кількість держав рецепіювали німецьке законодавство. Більш того, такі країни, як Японія, загалом запозичили німецьку правову систему в умови власного життя.

В Україні також відбувся процес рецепції норм німецького законодавства. Про це свідчать норми Цивільного кодексу України 2003 року.

Аналіз наукової літератури свідчить що основні поняття та принципи речового права в системі українського законодавства є дуже популярною тематикою і неодноразово досліджувались вітчизняними правниками. Так, тематиці речового права були присвячені роботи таких авторів як: Л. А. Музика [5], В. М. Коссак [6], В. М. Співак [7], Є. О. Харитонов [9], Н. О. Саглаєва [8] та інші. Слід зауважити, що німецьке речове право у вітчизняній юридичній літературі згадується лише в ретроспективному ракурсі при комплексному дослідженні історії джерел права зарубіжних країн. Нині відсутні комплексні дослідження як німецького цивільного законодавства загалом, так і німецького речового права зокрема. Тому існує об'єктивна потреба наукового пошуку у цьому напрямку, що і обумовило **мету статті**, яка полягає у тому, щоб окреслити основні поняття та принципи речового права в Німецькому цивільному Уложенні, використовуючи при цьому компаративістський метод дослідження.

Практика запозичення німецького законодавства іншими країнами при формуванні власної правової системи є доволі розповсюджена в правотворчості. Як уявляється, німецька правова система більш вплинула на правову систему країн, які історично тісно пов'язані з Німеччиною: центральноєвропейські (Австрія, Угорщина, Швейцарія) та прибалтійські держави, а також Туреччину та Японію.

Найбільш імплементованою частиною німецького права у законодавчі систему вищеперерахованих країн фахівці визначають книгу третю Німецького цивільного Уложення (далі НЦУ), яка регулює правовідносини у сфері речових прав на рухоме та нерухоме майно – “Sachenrecht”.

Зазначимо, що німецьке речове право являє собою систему норм права, що регулюють відносини, які виникають при володінні особою майном, в той час як

німецьке зобов'язальне право регулює відносини між певним колом осіб, які виникають стосовно речі. Тобто німецьке речове право впливає на відносини, які виникають у власника речі відносно інших осіб. Зобов'язальне право, на відміну від речового права, регулює відносини між особами як учасниками певної домовленості. Об'єднуючим елементом зобов'язального та речового права згідно НЦУ є те, що зустрічаються випадки, коли норми зобов'язального та речового права діють відносно певних осіб. До прикладу, нормаречового права вказана в статті 985 НЦУ (про право вимоги майна власником у володільця) зовнішньо схожа із зобов'язальними нормами, так як вона регулює правовідносини між носієм права на річ та іншими суб'єктами, які перебувають з ним у специфічній взаємині. Варто зазначити, що такі норми речового права вступають у дію в разі їх реального порушення.

Також можуть зустрічатися конкурентні норми права, що спрямовані на однорідні відносини, наприклад, передача майна орендарем власнику по закінченню строку оренди забезпечується як статтею 556 НЦУ (Сторони договору можуть погодити умову, що орендар повинен понести або компенсувати експлуатаційні витрати власнику або володільцю) так і статтею 985 НЦУ [3].

Даючи загальну характеристику німецького речового права, необхідно зазначити, що воно побудовано на власних принципах, як і інші книги Німецького цивільного Уложення. Хоча в німецькій юридичній літературі і зустрічаються тотожні назви принципів різних книг НЦУ, але при подальшому розкритті їх змісту стає зрозумілим що вони не є однаковими.

Речове право Німецького цивільного Уложення побудоване на п'яти основних принципах: публічності, абсолютності, спеціальності, обов'язковості, абстрактності.

Принцип публічності. В німецькому речовому праві важливу роль відіграє встановлення за майном низки речових прав на нього, а володіння даними правами особою, в свою чергу, виступає інформацією доступною для необмеженого кола осіб. Тобто апріорно повинно бути зрозуміло кому належить та чи інша річ. Тому за принципом публічності, речові права особи на річ мають зовнішнє вираження. Так речові права на рухому річ характеризуються реальним фізичним контролем над нею. Стосовно нерухомої речі, то мова, в німецькому речовому праві, йде про земельні ділянки, і речові права на неї виражаються у внесенні запису у земельну книгу, інформація в якій є доступна для широкого загалу.

Принцип абсолютності. Дія речових прав розповсюджується на необмежене коло осіб. Це відрізняє речові права від зобов'язальних прав, де правовідносини виникають лише між певним колом осіб, як правило між кредитором та боржником [2].

Принцип спеціальності. За принципом спеціальності встановлюється необхідність закріплення чіткого кола речових прав на майно, які передаються від особи до особи. Визнання третіми особами такої передачі відбувається на основі речового договору.

Принцип обов'язковості. Принцип обов'язковості в німецькому цивільному уложенні означає, що свобода укладення договору стосовно речових прав на майно дуже обмежена. Тобто спектр речових прав чітко зазначений в цивільному законодавстві і будь-які відхилення від встановлених норм речового права, або встановлення власних речових прав, при укладенні договору є недопустимим [4].

Принцип абстрактності. Принцип абстрактності забезпечує дійсність речових прав незалежно від будь-яких інших юридичних обставин. Наприклад, у “К” було замовлено 7000 гвинтів, але помилково “К” вказує у зобов’язальному договорі купівлі-продажу 70000 гвинтів. За статтею 119 НЦУ виконання договору купівлі-продажу є обов’язковим, але за статтею 929 НЦУ (володілець, для передачі права власності на рухому річ, повинен доставити цю річ набувачеві та обидві сторони мають бути згодні з тим, що переходом права власності є передача майна) “К” може відмовитися від передачі права власності на зайві гвинти. Виключенням є випадки шахрайства, справи щодо яких вирішуються відповідно до статті 123 НЦУ (Особа може бути звільнена від виконання своїх зобов’язань, якщо вона набула їх в результаті скоєння над нею шахрайських дій)[1].

Принцип абстрактності розподіляється в німецькому речовому законодавстві на два компоненти: абстрактний принцип у вузькому значенні та широкому значенні.

Вузьке значення принципу абстрактності свідчить про те, що зобов’язальна угода та речова про передачу права становлять один і той самий акт. Обидві угоди можуть збігатися в одному акті, але вони повинні завжди розглядатися окремо.

В широкому значенні принцип абстракції свідчить про те, що зобов’язальний договір та речовий договір апріорно за своїм змістом не залежать одна від одної. Речовий договір – це акт волевиявлення, який впливає на існуюче право, шляхом безпосередньої передачі, зміни чи припинення цього права і не призводить до виникнення нових прав стосовно певної речі [2].

Одним з основних елементів німецького речового права є об’єкт. НЦУ диференціює об’єкт за багатьма критеріями, що є доцільним для розгляду нижче.

Під предметом в німецькому речовому праві розуміють тільки речі, тобто фізичні об’єкти [1; §90]. Тварини не вважаються речами, але, на практиці, питання щодо них вирішують в контексті поняття речі. Також земельні ділянки представлені як речі. При цьому земельна ділянка визначається як відмежована частина поверхні Землі, яка зазначена в інвентаризованому описі в розділі поземельної книги разом з усією нерухомістю розташованою на ній.

Також в німецькій юридичній доктрині, як доповнення до розкриття змісту поняття предмета речового права, визначається такий термін, як “неосяжні речі” – це такий клас речей, як вода, повітря (речі загального користування), електричний струм, людське тіло (вважається неосяжною річчю не тому що складається не із матерії, а тому, що є носієм прав та обов’язків), програмне забезпечення. Для таких речей, щоб вони могли бути предметом правовідносин, необхідне їх кількісне та просторове відокремлення, тобто як воду відокремлюють в ємкості, газ – у балоні, а програмне забезпечення на цифровому носії. При втраті своїх просторових меж (наприклад, витік газу), такі речі не можуть більше бути предметом правовідносин [3].

Суттєвими складовими частинами є такі частини, які не можуть розділитися без втрати цілісності, призначення або зміни речі, яку ці складові частини зіставляють. Чи являє собою окрема частина речі “суттєву частину” можна визначити за допомогою загального правила: якщо сумарна вартість розділених гіпотетично суттєвих складових частин речі дорівнює, або перевищують вартість речі до розділення, то такі складові частини є суттєвими. Суттєві складові частини не можуть бути предметом правовідносин окремо від основної речі. Наприклад, автомобіль без двигуна повинен

бути проданий як запчастина, кузов тощо, оскільки через відсутність суттєвої складової частини (двигуна) вже не підпадає під поняття автомобіля.

Крім того, у §94 НЦУ закріплено, що будівлі та інші нерухомі об'єкти які знаходяться на земельній ділянці – це суттєві складові частини. В п. 2 §94 зазначено, що рухомі речі, які були доставлені на земельну ділянку для будівництва нерухомого об'єкта також є суттєвою складовою частиною земельної ділянки [4].

Тимчасовими складовими частинами є складові частини земельної ділянки, нерозривно пов'язані з її поверхнею, є суттєвими, але встановлені тимчасово для досягнення певної мети. Наприклад, орендар спорудив певні малі архітектурні форми і забере їх із собою при закінченні орендного строку (п. 1 ст. 547 НЦУ) [1]. Також вказано що такі ж тимчасові складові частини, які безпосередньо були встановлені в будинку, можуть бути вилучені орендарем при закінченні орендного строку (стаття 95 НЦУ) [1]. Такі частини є законно незалежними від орендодавця, якщо йому не належать, і можуть передаватися незалежно від його волі.

Зазначимо, що НЦУ містить норми, які регулюють приналежність. Приналежність – це така річ, яка не являє собою складову частину материнської речі. Мова йде про рухому річ, приналежну до іншої, яка служить для досягнення певних економічних цілей останньої (п. 2, ст. 97 НЦУ) [1] і перебуває у відносно однаковому просторі з нею. Така приналежність в сфері сільськогосподарської діяльності регулюється статтею 98 НЦУ і називається сільськогосподарським інвентарем.

Розділення головної речі та приналежності можливе, але тільки за особливими рішеннями, оскільки такі речі перебувають у тісному економічному зв'язку. Таким чином за статтею 926 НЦУ передбачається, що передача земельної ділянки у власність супроводжується передачею всіх приналежностей, які знаходяться на ній, якщо сторони не домовилися про інше [1]. Бажання сторін по розділенню оснащення від земельної ділянки регулюється за статтею 1120 НЦУ, наприклад, передача у власність фабрики. Усі будівлі, при передачі фабрики у власність, автоматично сполучені як суттєві складові частини одного предмета.

Усі механічні пристрої не є суттєвими складовими частинами фабрики, так як стало б неможливим збереження права власності на них за продавцем при передачі фабрики. Виключенням є випадки, коли відповідна будівля була споруджена “навколо машини” і вилучення пристрою з будівлі неможливе без його пошкодження. За всіма нормами, машини вважаються приналежністю земельної ділянки і передаються відповідно частини 1 статті 926 НЦУ.

Парк транспортних засобів, енергоресурси і т.д. також вважаються приналежністю, оскільки служать цілям фабрики.

Інакше в німецькому речовому праві розглянуті сировина (ст. 66, 329 НЦУ) та кінцевий продукт фабрики (ст. 66, 90 НЦУ). Вони служать не цілям фабрики, або належать до земельної ділянки, а забезпечують економічне буття підприємства, до якого належить фабрика разом з земельною ділянкою. Якщо сировина та кінцевий продукт передаються разом з фабрикою, то необхідний окремий договір, оскільки їх речовий статус є незалежним [3].

Як уявляється, цікавими є норми НЦУ щодо прибутку, що визначається як плоди певної речі або права, а також переваги, які надають можливість вжити ці плоди. Разом з тим німецьке законодавство розрізняє плоди на 3 групи: плоди речі (стаття 99

НЦУ); плоди права, наприклад, добуті корисні копалини є плодами права на видобуток цих копалин (пункт 2 статті 99 НЦУ); плоди як доходи, тобто такі плоди, що отримуються в результаті певних правовідносин (пункт 3 статті 99). Правовідносини осіб, які можуть бути власниками таких плодів та механізм їх передачі регулюються за статтями 953-957 НЦУ[2].

Висновки. За своєю структурою норми речового права Німеччини є дуже спорідненими з українськими нормами речового права. Вивчення досвіду німецького законодавства дає можливість виявити структурну, понятійну та текстуальну схожість норм речового права обох держав при наявності деяких недоліків в Цивільному кодексі України.

Так, при дослідженні німецького речового законодавства впливає доволі вагома проблематика, яка полягає у відсутності принципів відмежування речових прав на чуже майно від зобов'язальних договорів, односторонніх правочинів та ін. в українському речовому праві. Якщо в німецькій юридичній доктрині виділені власні принципи речового права, на яких воно побудовано, діє та відмежовується від інших видів правочинів, то для українського речового права таких принципів немає і регулювання речових прав в Україні відбувається на загальних принципах цивільного законодавства. Так яскравим прикладом такого відмежування в німецькому речовому праві є принцип абсолютності та, останній розглянутий в статті, принцип абстрактності. Тому вітчизняному законодавцю доцільно було б, при розробці нормативно-правових актів, більш глибоко використовувати можливість рецепції права та досліджувати наукову доктрину.

При дослідженні Німецького цивільного Уложення в частині об'єктів цивільних правовідносин та співвідношенні аналогічної частини Цивільного кодексу України (глава 13 ЦК), виявилось, що остання має більш вузьку та одноманітну нормативну базу порівняно з НЦУ. Так, наприклад, назва статті 187 ЦКУ (складові частини речі) може бути змінена на "суттєві складові частини речі", оскільки існуюча назва не відображає всього змістового навантаження, яке є майже ідентичним до статті 94 НЦУ із запропонованою назвою. Також, було б доцільним включити в главу 13 ЦКУ норми, в яких розкривалися б поняття суттєвої та тимчасової складової частини речі, яка знаходиться на земельній ділянці. Таке доповнення позитивно відобразилося б на правовідносинах, які виникають в сфері будівництва та нерухомого майна.

В статті 189 ЦКУ поняття плодів за змістом ніби ототожнено з продукцією та доходами. З іншої ж сторони в НЦУ плоди є єдиним загальним поняттям, яке виділено в окрему статтю та розгалужено на 3 види (плоди речі, плоди права, плоди як доходи). Така диференціація за НЦУ є більш інформативною та точнішою для визначення до якого типу належить прибуток при участі в цивільному обороті, або веденні господарської діяльності, а тому також заслуговує на увагу в процесі рецепції права.

Використані джерела:

1. BürgerlichesGesetzbuch [Електронний ресурс] / Інформація з сайту BundesministeriumdesJustiz. Режим доступу <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/index.html>
2. Hofmann F. Skript BGB Sachenrecht 1 (BeweglicheSachen) [Електронний ресурс] / Інформація з сайту RepetitoriumHoffman. Режим доступу <http://www.repetitorium-hofmann.de/download.php#skript-bgb-sachenrecht-1>

3. *Herrn Dr. Sakowski. Gegenstand, Grundbegriffe und Grundprinzipien des Sachenrechts* [Електронний ресурс] / Інформація з сайту Studentenwelt. Режим доступу <http://www.jurawelt.com/studenten/skripten/zivr/1806>
4. Ass.-Prof. Monika Pfaffinger. *Vorlesung Sachenrecht* [Електронний ресурс] / Інформація з сайту Universität Luzern. Режим доступу <http://www.unilu.ch/files/Sachenrecht-Vorlesung-Foliensatz-01-sw.pdf>
5. *Музыка Л. А.* Інститут речового права: порівняльно-правовий аналіз // *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 12. – К. : Ін-т держави і права НАН України, 2001. – С. 316-322. – С. 320.
6. *Коссак В.* Колізійні норми речового права та їх уніфікація // *Юридична практика*. – лютий 2002 року.
7. *Співак В. М.* Речові права на чуже майно в цивільному кодексі України / В. М. Співак // *Держава і право. Юрид. і політ. науки* : зб. наук. праць. – К. : Ін Юре, 2003. – Вип. 20. – С. 247-252.
8. *Саглаєва Н. О.* Співвідношення інститутів цивільного права : речове та зобов'язальне право / Н. О. Саглаєва // *Правова держава в дослідженнях правників-початківців* : Тези доповідей [11-ої] Всеукр. студ. наук. конф. 16-17 травня 2008 р. 2008. 418 с. – С. 157-158.
9. *Харитонов Є. О.* Цивільне право України. Елементарний курс : навч. посібник : Рекомендовано МОН України / Є. О. Харитонов, А. І. Дришлюк ; ОНЮА. – Суми : Унів. кн., 2006. – 352 с.

Кисанов Д. О. Понятия, принципы и объекты вещного права согласно с Немецким гражданским Уложением.

Данная статья освещает основные понятия и принципы вещного права, содержащиеся в Германском гражданском Уложении. Подчеркивает важность германской правовой системы для зарубежных стран и Украины при формировании собственного законодательства.

Ключевые слова: Германское гражданское Уложение, вещные права, вещное право, понятие, принципы, объекты, рецепция, принцип публичности, принцип абсолютности, принцип специальности, принцип абстрактности, принцип обязательности.

Kisanov D. O. Concepts, principles and objects of property rights according to the German Civil Code.

This article covers the basic concepts and principles of property rights contained in the German Civil Code. It underlines the importance of the German legal system to foreign countries and Ukraine during formation of its own legislation.

Keywords: German Civil Code, property rights, concepts, principles, objects, reception, publicity principle, principle of absolute, principle of specialty, principle of abstraction, principle of compulsory.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 342.733:376.4(477)

Кушинська Л. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

У статті розглядається проблема реалізації в Україні права на освіту дітей з особливостями психофізичного розвитку як на рівні нормативної бази нашої держави та реалізації нею своїх міжнародних зобов'язань, так і в громадсько-педагогічному контексті.